Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 55, Aralık 2021, s. 40-52

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.55057>

Prof. Dr. Tarık ÖZCAN

Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
tozcan@firat.edu.tr

KLASİK ŞİİRDEN MODERN ŞİİRE GEÇİŞ EKSENİNDE HARPUT/ELAZIĞ ŞİİRİ VE ŞAİRLERİ

Özet

Tarihten bugüne bir kültür şehri olma vasfını yaşatan Harput (Elazığ), Anadolu coğrafyasında musiki ve edebiyat geleneğiyle kendine özgü bir yer edinmiştir. Klasik, halk ve tasavvuf musikilerinin beslediği sanat ortamı, güfte ihtiyacını köklü Türk şiirinden ve yörede yetişmiş güçlü şairlerin şiirlerinden karşılamıştır. Şiir; Divan şiiri geleneğinin hemen bütün özelliklerini göstermiş ve Cumhuriyet'in başlangıç yıllarına kadar kendini yaşatabilmiştir. Rahmî-i Harputî ve Hacı Hayri Bey, bu geleneğin en önemli iki ismi olarak öne çıkmaktadır. Cumhuriyet sonrası Elazığ'daki şiir ortamı, Elmas Yıldırım, Fikret Memişoğlu, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Süleyman Bektaş, Cenani Dökmeci ve Şeref Tan gibi isimler etrafında gelişmiştir. Ayrıca sonraki süreçte şehirdeki şiir eğilimlerinin karakteristik özellikleri, bu şahsiyetler tarafından belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Klasik şiir, Modern şiir, Harput.

HARPUT/ELAZIG POETRY AND POETS ON THE AXIS OF TRANSITION FROM CLASSICAL POETRY TO MODERN POETRY

Abstract

Having experienced the quality of being a city of culture since history, Harput (Elazığ) has acquired a unique place in the geography of Anatolia with its music and literature tradition. The artistic environment fostered by classical, folk and sufi music has met the need for song from the well-established Turkish poetry and the

poems of the strong poets who grew up in the region. The poem has shown almost all the features of the Divan poetry tradition and was able to survive until the early years of the Republic. Rahmi-i Harputi and Hacı Hayri Bey stand out as the two most important names of this tradition. After the Republic, the poetry environment in Elazığ developed around plays such as Elmas Yıldırım, Fikret Memişoğlu, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Süleyman Bektaş, Cenani Dökmeci and Şeref Tan. In addition, in the subsequent process, the characteristic features of the poetic trends in the city were also marked by these personalities.

Keywords: Classical poetry, Modern poetry, Harput.

Elazığ, kültür tarihi itibarıyla Harput'a bağlıdır. Milattan öncesine dayanan geçmişiyile Harput, Elazığ'ın kültürel belleğidir. Bunun için Elazığ'ı düne bağlayan her türlü değerın yolu Harput'tan geçmektedir. Jeopolitik konumu itibarıyla önemli bir merkez olan Harput, bu nedenle sık sık el değıştirmiştir. Her değışim, onun kültürel formlarında farklı değışikler ve zenginliklere yol açmıştır. Tarih içerisinde birçok ulus tarafından işgale uğraması ve yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar farklı kültürlerin kesişme noktası olan Harput, büyük İslâm dairesinin merkezini oluşturduğu bir kültür şehridir. 1930'lara kadar birçok medresenin yanı sıra Amerikan, Alman ve Fransız kolejlerinin (misyoner okullarının) olmasımevcut yapıyı göstermesi adına önemlidir. Coğrafi yapısı itibarıyla yüksek dağlar, kayalar ve onların üzerine kurulu bir kaleden oluşması ister istemez bu coğrafyada manevi bir atmosferi ön plana çıkarmıştır. Bu iklimin insanların en önemli özelliğı, misyoner okullarının rağına kurulmuş medreselerin olgunlaştırdığı manevi bir havayı teneffüs etmeleridir(Sunsuroğlu 1959, ss. 84-97).Harput insanının Bu yüksek coğrafyanın aşağısında uzanan Mezre ovasına her bakışı yörenin insanında sonlu ve sınırlı olmanın doğurduğu duygusal kırılmalara yol açmıştır. Harput'un trajik vizyonundanMezre'nin ovalarına iniş, bir bakıma düşüşü, yörede yol türkülerinin baskın olmasının sebebidir. Bir de savaşların alıp götürdüğü insanların geri gelmeyişleri Harput insanın en büyük içezikliğıdir.

Harput şiirinin oluşumunda Harput musikisinin önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Bu musikinin oluşumunda iki önemli kaynak vardır. Bunlardan birincisi bu yörede kullanılan musiki aletlerinin daha çok klasik kültüre ait keman, kemane, kanun, klarnet gibi aletler olması; ikincisi ise dini atmosferin yaygın olduğu bu coğrafyada musikiyle uğraşanların büyük bir çoğunluğunun hafızlık geleneğinden gelmeleridir. Tahir Abacı bunu şu şekilde izah etmektedir :“Harput medreselerinden, çok sayıda din adamıyla birlikte birçok da şair yetişti. Medrese kültürü, klasik Türk müziğinin yeşerdiği bir ortamdır. Nitekim bu şairlerin divan şiiri tarzındaki ürünleri bestelendi ve Harput müziğinde özel yerleri bulunan “gazel”lere, “tatvan”lara, “müstezat”lara deyiş yapıldı. Bunlar Harputlu hafızlar tarafından icra edildi.”(web.firat.edu.tr/Harput).Bu kaynaklar, daha çok klasik an'anenin şekillendirdiğı bir müzik kültürünün doğmasına vesile olmuştur. Ayrıca bu sebepler arasında yörede medreselerin çokluğu, tahsil ve memuriyet nedeniyle İstanbul'a gidenlerin klasik kültürle geri dönüşlerini de sayabiliriz. Elazığ'a komşu Malatya ve Tunceli illerinde halk müziğinin yaygın ve baskın olmasına rağmen Elazığ'da klasik müziğin yaygın olması düşündürücüdür. Bütün bu sebeplerin yanı sıra Elazığ musikisinin Urfa ve Kerkük musikisiyle yakınlığı da dikkat çekici bir detaydır.Urfa ve Elazığ'ın sıra gecelerinin yakınlığı malumdur. Klasik müziğin etkinliğı klasik ses düzeninin ve klasik formların doğmasına yol açmıştır, çünkü şiir ve müziğin doğmasında en etkili organ kulak ve kulak eğitimidir. Yöreyi etkileyen Divan şairleri arasında Fuzuli, Nedim,

Baki, Osman Nevres vb.ni sayabiliriz. Tahir Abacı, *bu geleneğin şekillenmesinde Harput'u kendilerine merkez olarak seçen Artukoğulları'na ait sarayların da etkili olduğunu belirtmektedir (age.)*.Yüksek saray kültürünün klasik an'änenin şekillenmesinde önemli bir rolü vardır.Bu ifadelerimizle Harput'ta halk müziğinin olmadığı tezini ileriye sürmüyoruz. Yaygın ve baskın olanın klasik müziğin olduğunu ifade etmek istiyoruz. Şemsettin Taşbilek, *Harput'un bazı türkülerinin bile Türk sanat Müziği formunda bestelenmiş şarkılar gibi ulusal ölçekte muamele gördüğünü belirtmektedir (Taşbilek 2012, s. 13)*.Aynı araştırmacı, *Harput Türk Tasavvuf Müziğine ait eserlerin güftelerinin genelde divan edebiyatı formunda sanat değeri olan şiirlerden meydana geldiğini de ifade etmektedir. (Taşbilek age., s. 13)*.Harput, bir folklor mabedidir. Bu anlamdaki zenginliğiyle de Türk kültürünün en cömert illerinden birisidir.Bu konuda bir başka husus da dikkatimizi çekmektedir. Harput'un kurucu unsurlarının Horasan kökenli olmaları kayda değerdir. Ahmet Yesevi geleneğinden gelen dini-tasavvufi özellikler, Harput'un kültürel formlarının oluşumunda bir hayli etkilidir. Bütün bunlara rağmen Harput musikisinin şekillenmesiyle ilgili Şemsettin Taşbilek'in tespitleri kayda değerdir: *Harput müziği aslında tam bir Türk müziği harmanıdır. Harput müziği;*

1)-Türk Halk Müziği (THM),

2)-Türk Sanat Müziği (TSM),

3)- Türk Tasavvuf Müziği,

Gibi üç ana müzik akımının tam bir harmanı olan eserler ve ezgilerle karşımızda durmaktadır (Taşbilek 2012, s. 13).

Bugün yazılı kaynaklarda ismi zikredilen ilk dönem Harput şairlerinin şiirlerini yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı divan şiiri formlarıyla yazdıklarını görmekteyiz. Burada şaşırtıcı olan şey: Osmanlı İmparatorluğunun merkezi olan İstanbul'da Divan şiiri tükenmeye yüz tutarken aynı dönem içerisinde Harput'ta Divan şiiri geleneğinin disiplinli bir biçimde devam etmesidir. Bunu örnek yokluğuna bağlıyoruz. Şiirle uğraşanların daha çok medrese eğitimi görmüş insanlar olmaları yeni formların girmesini Cumhuriyet dönemine kadar geciktirmiştir. Bu şairler arasında hocam Dr. Mehmet Naci Onur Beyin saydığı kırk yedi isim vardır. Ancak bunlardan bir kısmı Divan şiiri tarzında yazmalarına rağmen günümüzde yaşadıkları için kurucu şahsiyetler arasında değildir, devam ettiricidirler. Klasik formlarla yazan iki şairin yöre şiirinde ve müziğinde etkili olduğunu görmekteyiz. Bunlardan ilki **Rahmî-i Harputîdir (Hoğulu Rahmi) (1802-1884)**,*Harput'un âlimlerinden Hoca Ahmet Efendinin oğlu olan Rahmî, 1802 yılında Hoğu (Yurtbaşı) köyünde doğmuştur. Kendi imkânlarıyla ilk eğitimini babasının yanında tamamladıktan sonra Diyarbakır, Antep ve Kayseri'de zamanın meşhur hocalarından ve âlimlerinden dersler almıştır. Daha sonra babasının görev yaptığı Hoğu'daki medresede ders okutmaya başlamıştır (Onur 2013, s. 27)*.Bugün elimizde bulunan Divan-ı Rahmi-i Harputi isimli eseridir. Arapça ve Farsça'ya hâkim bir şairdir. Elazığ yöresinde yetişmiş en güçlü iki Divan şairden birisidir. Bunun için Hacı Hayri Bey dahil kendisinden sonra gelen klasik edebiyat mensupları üzerinde ciddi bir etkisi vardır.Rahmî'nin şiirlerinde daha çok Divan edebiyatımızın büyük ustalarından *Fuzûlî, Nailî, Şeyhülislâm Yahya, Nedim, Nâbî, Nail-i Kadim ve Şeyh Galip'in tesirleri hissedilir. Nâbî'nin tesiri altında kalarak Osman Nevres'ten önce yazdığı "olaydı" redifli şiiri güzelliğiyle Hacı Hayri Bey de dahil Türk edebiyatında çok sayıda şairin Nâbî'nin şiirine nazire yazmasına sebep olmuştur*

*Ey gönçe-leb çemende la'linşarâb olaydı.
Ben nûş edip kanaydım hâlim harâb olaydı.*

*Rûyâda arz ederdim şevk-i derûnu yâre.
Hicrinde barî bir şeb didemde hâb olaydı.*

*Tek görmesemde rûyunağyâr olurdu mâhrum.
Sen gökte mâh olaydın ahım sehâb olaydı*

*Ruhsârına saçardım güller sanırdı jale.
Sen gökte mâh olaydın ahım sehâb olaydı*

(...)

*Rahmîgubar olursam pâyîne yüz sürerdim.
Ey kaş kûy-ı yâre cismim türâb olaydı.*

(Onur, 2013, s. 31).

Olaydı redifli gazeli, Divan şiirinin bütün kültürel değerlerini taşımaktadır. Döneminin İstanbul merkezli Divan şairleriyle boy ölçüşebilecek bir olgunluğu vardır. (Onur, age., s. 27). Harput'un yetiştirdiği en kudretli Divan şairidir. Birçok eseri bestelenerek Harput klasik musikisinin repertuarına girmiştir. Medrese eğitimi içerisinde öğrendiği Arapça ve Farsça'yla mürettep divanları okuyarak kendisini yetiştirmiştir.

*Harput şiirinde etkili olan Divan şairlerinden birisi de **Hacı Hayri Beydir (1860-1910)**. Kendisi de bir şair olan Hoğulu Hacı Hafız Mahmud Efendinin oğludur ve şiir kültüründe babasının etkisi vardır. Bunların dışında Fuzuli, Osman Nevres, Rahmi-i Harputî gibi şairlerin etkisinde kalmıştır. Hatıra-yıAhd-i Şebab isimli divançesi Divan şiirinin bütün türlerinde yazılmış şiirlerinden oluşmuştur. Harput musikisini bir hayli etkilemiştir. Nabi'nin olaydı redifli gazeline nazire olarak yazdığı ve Çeribaşı-zade Ali Beyin bestelediği*

*Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocak olaydı
Zülfün karanlığında bezme çerağ olaydı*

Olaydı gazeli Harput yöresinin en meşhur musiki eserlerinden birisidir (Onur 2013, s. 181). Harput yöresinin yetiştirdiği önemli bir şairdir.

Birkaç örnekle geçiştirdiğimiz Harput yöresine ait şiir atmosferi on altıncı yüzyılla birlikte şekillenmeye başlamış ve klasik şiirin bitmeye yüz tuttuğu on dokuzuncu yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Halbuki bu dönem İstanbul'unda klasik şiir son temsilcilerini yetiştirmektedir.

Yirminci yüzyıl boyunca Harput, şiir kültürü itibarıyla zengin bir muhittir. Aynı durum halk edebiyatı türleri için de söylenebilir. Türkü formunda yazılmış yüzlerce eser ve halk oyunları bakımından canlı bir kültürel hayat söz konusudur.

Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında Harput'ta geç de olsa modern şiirin ilk örnekleri görülür. Bu anlamda sonraki kuşaklara öncülük edecek Elmas Yıldırım, Fikret Memişoğlu, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Süleyman Bektaş, Cenani Dökmeci ve Şeref Tan isimleri kayda değerdir. Özellikle kurucu şahsiyetleriyle ön plana çıkan iki önemli şair vardır: Elmas Yıldırım ve Fikret Memişoğlu. Klasik şiirin oluşturduğu müzikal ortamın güçlü olması nedeniyle Harput'ta modern şiirin hamlesi çok geç olmuştur. Mesele kulak meselesi olduğu için doğuşundan itibaren klasik müziğin ses düzeniyle büyüyen Harput insanının ruhunu tatmin edecek yeni bir ses düzeni gerektiriyordu ve modern şiirin ses orkestrasyonu bu sağlamak çok zordu. Yörede yaygın olan Tasavvuf şiiri ve musiki karşısında da durum aynıydı. Bunun için bir zihniyet ve zevk değişimine ihtiyaç vardı. Cumhuriyet'in kuruluşu ve onun getirdiği kültürel kırılma bu zevk değişimini sağlamıştır. İşte bu noktada Azerbaycan kökenli olan ve Rusya'nın zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınan ve uzun yıllar Elazığ'da görev yapan Elmas Yıldırım'ın şair kişiliğinin devreye girdiğini görmekteyiz. *Elmas Yıldırım, Bakü'de 25 Mart 1907'de Bakü yakınlarında bulunan, bugün büyük bir kasaba haline gelen Gala köyünde varlıklı bir ailenin ilk çocuğu olarak doğar. Yıldırımın babası Abdülmehmed ve anası Nisa Hanım da Bakü'ye 35 km uzaklıkta bulunan Gala köyü sakinlerindendir. Babası, 1913 yılında ticaret yapmak maksadıyla Bakü'ye kırk kilometre mesafedeki Çemberekend'e göç eder ve Elmas Yıldırım'ın çocukluğu dilinden düşürmediği Hazar denizinin çılgin dalgalı sahillerinde geçer (Aras 2007, ss. 59-60).*

Elmas Yıldırım, ilköğrenimini Bakü madenlerinde çalışmak üzere gelen Güney Azerbaycanlı ailelerin çocukları için açtığı Arapça ve Farsça eğitim veren İttihad mektebinde tamamladıktan sonra o zaman Bakü'nün en iyi okulu olan ve öğretmen yetiştiren AbdullaŞaik Adına Pedagoji Teknikumu'na girer. Burada belli bir program dahilinde verilen Rusçayı da öğrenen Elmas Yıldırım, Gafur Efendiye, Gantemir, Seyid Hüseyin Tağızade ve AbdullaŞaikTalibzade gibi meşhur şair ve yazarlardan ders almıştır (Aras 2007, s. 61). 1927 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Edebiyat Bölümüne kaydolar, ancak ailesinin malları müsadere edildiği gibi kendisi de okuldan uzaklaştırılır. O güne kadar edebi altyapısını oluşturan Elmas Yıldırım, edebi faaliyetlere girer: 1919'da Seyit Hüseyin'in kurduğu YaşılQeqler Derneği ile bu dernek kapatıldıktan sonra 1922'de Ahmet Cevat ve Hüseyin Cavit'in teşebbüsüyle kurulan Yeşil Yarpaq Derneğinde faaliyetlerini yürütür. Arkasından 1923'lerde kurulan Azerbaycan Edebiyatı Cemiyeti'ne üye olur. 1923 yılında kurulan ve faaliyetlerini gizli olarak yürüten Türk Edip ve Şairleri İttifakı'na üye olan ve muhtelif dergilerde edebi faaliyetlerini yürüten Elmas Yıldırım, Sovyetler yönetimim dikkatini çeker. Ayrıca şiirlerinin Türkiye'de yayınlanması da dönemin Sovyet işbirlikçilerinin dikkatini çekerek 1929'da Derbend'e, 1931'de de Aşkaabat'a sürgün edilir. Buradaki edebi faaliyetleri de dikkat çekince artık Azerbaycan'da can güvenliğinin olmadığını anlayan Elmas Yıldırım, 19 Haziran 1933 tarihinde eşi Ziver Hanım ve üç aylık oğlu Azeri yanına alarak Güney Azerbaycan'a oradan da Türkiye'ye geçer. Bir müddet Van'da ikamet eden şair, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından Elazığ'a yerleştirilir. 1935-1946 yılları arasında Elazığ merkezi ve Palu, Ağın, Karaçor. Çaybağı gibi merkeze yakın nahiyelerinde öğretmenlik ve nahiye müdürlüğü yapar. Bir yandan da edebi faaliyetlerini sürdürür. 1947 yılında Elazığ/Hankendi'de görev yaparken Elazığ ve Çevresinde Yaşayan Azerbaycan Türklerinden derleyip kaleme aldığı bayatıları Azerbaycan Manileri *Halk Edebiyatından Alınmış Bayatılar* başlığı altında kitaba dönüştürür. Mahalli gazetelerde şiirlerini yayınlar. Elazığ/Ağın'da nahiye müdürlüğü yaparken Ağınlı olan Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'yla tanışır. *Bu olayı Yavuz*

Bülent Bakiler şöyle anlatmaktadır. 1954 yılında tanıştığımızda ben, ona (Niyazi Yıldırım)a Elmas Yıldırım'la bir tanışıklığınız var mı? diye sormuştum. Zira Yıldırım'ın Azerbaycan Türkü olmasına rağmen Elazığ'da oturduğunu biliyordum. Niyazi Yıldırım bana 'Akrabalığımız yok ama onun yolunda yürüyorum' diye cevap vermiş, arka arkaya Elmas Yıldırım'dan ezbere şiirler okumuştı. Dilimin ucuna kadar geldiği halde 'Yıldırım ismini Elmas Yıldırım'dan mı aldınız? Diye soramadım. Bunu daha sonraki görüşmelerimizde de soramadım (Aras 2007, s. 121). Elmas Yıldırım, Elazığ'da 60 şiir yazmıştır. Atlantik Şarkısı, Bakü, Efsunlu Yalan, Garip Kuşum, Gurbette, Küstüğüm Bahar, Susun, A dağlar, Bırak Atım Şahlana, Bir Gün, Bir Ses Gelir Uzaktan, Ona, Orda Bir Ülke vardır, Üstüne, Batan Güneş, Kafkas, Murad'ı Geçerken ve Gölcükle Hasbihal bunlar arasındadır (Aras, age., s. 275).¹⁴ Ocak 1952 yılında nahiye müdürlüğü yaptığı Malatya'nın Kale bucağında vefat eder. Onun gerek Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlugerekse Şeref Tan'ı etkileyen destan şiiri tarzına örnek olması bakımından aşağıdaki şiiri kayda değerdir.

KARA DESTAN

Kimse bilmez Tanrıdağ'ın yaşını.
Duman almış Altayların başını,
Uçurmuştur baştan devlet kuşunu,
Servetine üz çevirmiş zaman hey!
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey!

Dört bir yana dağılmış Türk soylar,
Sönmüş ocak, göçüp gitmiş boyları,
Dertli dertli akar bozkır çayları,
Saklar içten gizli ümit, güman hey!
Koca Türk'ün düştüğü gün yaman hey!

Harap olmuş Buhara'sı, Başkent'i,
Matem tutmuş Semerkant'ı, Daşkent'i,
Kendi söyler, döker gözden yaş kendi,
Nerde kalmış setler yıkan ferman hey!
Koca Türk'ün düştüğü gün yaman hey!

(...)

Azerbaycan dert içinde boğulmuş,
Sevenleri diyar diyar kovulmuş,
Ağla şair, ağla, yurdun dağılmış,
Nerde kopuz, nerde kırık keman hey?

Nerde büyük vatan, nerde Turan hey?

(Aras, age.,ss. 503-504)

Cumhuriyet dönemi Türk şiiri'nin en güçlü destan şairlerden birisi olan **Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu**(1929-1992) da Harput muhitiinin yetiştirdiği önemli bir şairdir. *Elazığ'ın Ağın kazasında doğan Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun ailesine Tataragaşığı denir. Bu lâkap, padişah fermanı ile Genç Osman'ın oğluna tevdi edilen tataragaşığı vazifesi münasebetiyle verilmiştir. Gençosmanoğlu soyadı ailenin en eski atası olarak bilinen ve IV. Murat'ın Bağdat seferinde şehit olan tarihi şahsiyetten gelmektedir. Babası Mehmet Sabit Gençaydın, anne yönünden dedesi Tatar Mehmet Efendidir. Yedi yaşına geldiğinde Ağın'daki tek ilkokula yazdırılır. İlkokul öğretmenleri Ramiz Arda, Süleyman Nazif İlder, Nuri Onat'tır (Yılmaz 2000, s. 22).* Milli duyguların uyanmasını bu öğretmenleriyle Ağın'da nahiye müdürlüğü yapan Azerbaycanlı şair Elmas Yıldırım sağlamıştır. Daha sonra Fikret Memişoğlu ve Türk Edebiyatı dergisi sahibi Ahmet Kabaklı ile tanışması onun şiir kültürünü zenginleştirmiştir. Elazığ'da Türk Kültür Derneğinin başkanlığını yapan Fikret Memişoğlu'nun çıkardığı Yeni Fırat dergisinde 1962 yılından itibaren şiirlerini yayınlamaya başlar. Böylece Elazığ folklorunda çok önemli bir yeri bulunan Fikret Memişoğlu'nun kültür çevresine girer. Kendisinin aşağıdaki ibareleri bu etkiyi göstermesi adına önemlidir: *Benim destan vadisine eğilmemin bir başka sebebi de bu sahada bir boşluk vardı. Tabi, bu boşluğu ben tek başıma keşfetmedim. Beni teşvik etmişlerdir. Elazığ'da öğretmenlik yaptığım yıllarda, avukat Fikret Memişoğlu benimle o kadar alâkadar oldu ki beni meydana getiren insanlardan biri odur diyebilirim (Yılmaz, 2000, s. 41).* Bunların yanı sıra ilerleyen yıllarda Necip Fazıl ve Nihal Atsız'ın şiirleri ve yazılarıyla tanışması yolunu bulmasına yardımcı olmuştur. Faruk Nafiz Çamlıbel'in Akın piyesinin Ağın'da sergilenmesi millî romantik duyguların uyanması bakımından onun üzerinde önemli bir tesir bırakır. Elazığ Gazetesinde başlayan yayın hayatına, Orkun Dergisi, Devlet Gazetesi, Töre, Türk Edebiyatı Dergisi, Büyük İslam Ansiklopedisi, Doğu Türkistan'ın Sesi, Türkiye Gazetesinde devam eder. Eserlerini; Alperenler Destanı (1990), Boğaç Han Destanı (1977), Bozkurtların Destanı (1972), Bozkurtların Ruhu (1952), Destanlar Burcu (1989), Destanlarda Uyanmak (1984), Gençosmanoğlu Destanı (1959), Kopuzdan Ezgiler (1973), Kürşat İhtilali Destanı (1969), Malazgirt Destanı (1971), Salur Kazan destanı (1976) isimli kitaplarında toplamıştır.

MALAZGİRT MARŞI

Aylardan ağustos, günlerden Cuma,
Gün doğmadan evvel İkilm-i Rum'a
Bozkurtlar ordusu geçti hücum...

Yeni bir şevk ile gürledi gökler

Ya Allah... Bismillah... Allahuekber!

Önde yalınkılıç Türkmen Başbuğu,
Ardında Oğuz'un ellibin tuğu...
Andırır Altay'dan kopan bir çığı.

Budur peygamberin övdüğü Türkler.
Ya Allah... Bismillah... Allahuekber!
Türk ulu Tanrı'nın soylu gözdesi,
Malazgirt Bizans'ın Türk'e secdesi,
Be ses, insanlığa Hakk'ın müjdesi...
Bu seste birleşir bütün yürekler.
Ya Allah... Bismillah... Allahuekber!
Naramızdır bugün gök gürültüsü,
Kanımızdır bugün yerin örtüsü...
Gazi atlarımın nal parıltısı,
Kılıçlarımızdır çakan şimşekler...
Ya Allah... Bismillah... Allahuekber!
Yiğitler kan döker bayrak solmaya...
Anadolu başlar, vatan olmaya...
Kızıllema'ya hey... Kızıllema'ya!!!
Engüzel marşını burmada mehter;
Ya Allah... Bismillah... Allahuekber!

Fikret Memişoğlu (1915-1968), Elazığ'ın Kesrik mahallesinde doğmuştur. Babası Memişağa emekli sayıştay murakıbbı Osman Remzi Efendi, annesi Sivas'ın Zaralızâde ailesinden nüfuz memuru Sait Beyin kızı Münire Hanımdır. İlk, orta tahsilini Elazığ'da yaptıktan sonra, liseyi Ankara'da bitirir. 1937 yılında Ankara Hukuk Fakültesinden mezun olur. Yurdun muhtelif yerlerinde savcılık ve hâkimlik yaptıktan sonra istifa etmiş ve Elazığ'da avukatlık yapmaya başlamıştır. Şükrü Beyin kızı Ayşe Tarhan Hanımla evlenir. Kendisini Elazığ kültürüne adar. Halk oyunları, gazete yazarlığı, dergicilik, derleme faaliyetleri, şairlik bu faaliyetlerden bir kısmıdır. 1962 yılından itibaren Yeni Fırat Dergisini çıkarmaya başlar. 36 sayı çıkan dergi, misyonuna uygun hareket etmiş; kültür, sanat, edebiyat, tarih, şiir, biyografya, hatırat, gezi notları alanında yöreye ait ne varsa dile getirmiştir (Onur 2017, ss. 15-17). Yörede yetişerek daha sonra Hisar hareketi içerisinde yer alan Süleyman Bektaş ve Cenani Dökmeci'nin yanı sıra Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun da Yeni Fırat'ta şiirlerini yayınladıklarını görüyoruz. Geleneksel kültürle modern kültürü şahsında birleştiren Fikret Memişoğlu, Harput halk oyunları ekibiyle birlikte büyük başarılar elde etmiştir. Kültürel konularda lider ve yönlendirici bir kişiliğe sahiptir. Hece ve aruzla yazdığı şiirleri mevcuttur. Divan şairlerine yazdığı nazirleriyle şiire başlamıştır. Aruza hâkimiyeti dikkat çekici düzeydedir. Eserleri: 1. Harput Ahengi, 2. Harput Divanı, 3. Harput Halk Bilgileri, 4. Nebiler Mesnevisi.

YOLCU

Göğsünde tarihin damgası varsa,
Doğudan gel bu yol serhat yoludur.
Aşıp Çalkavur'ı, in beyaz Kars'a.
Bu yer, cenk ülkesi, gazi elidir.

Harput kültürünün yaşaması için hayatını bu uğurda adanmış ender şahsiyetlerden birisidir.

Süleyman Bektaş (1929-1996), İsmail ve Hatice Bektaş çiftinin üçüncü çocuğu olarak Elazığ'ın Rızaiye mahallesindeki bu evde 1929 yılının Mart ayında dünyaya gelir. Aile ticaret sayesinde durumunu bir hayli iyileştiriyor. İlkokula 1937 yılında o zamanki adıyla İnönü (İsmet Paşa İlkokulu) Mektebi'nde başlayan Süleyman Bektaş, sırasıyla Atatürk Ortaokulu'nu (1945) ve Elazığ Lisesi'ni 15. 06. 1948 tarih ve 323 numaralı diplomayı alarak iyi derece ile bitirmiştir. Cemil Meriç gibi güçlü bir düşünürün hocalık yaptığı o dönemde Elazığ Lisesi bir kültür muhiti konumundadır. Sınıf arkadaşları arasında daha sonra Elazığ'da belediye başkanlığı yapan Damat Giyim'in sahibi Adanan Orakçioğlu da bulunmaktadır. Lise yıllarında ilk kez şiirle tanışır. Mahalle arkadaşı Reşat Gündüz'ün onun bu dönemiyle ilgili tespitleri şöyledir: *Süleyman, bizlerin mahallede çocukluk ve gençlik arkadaşımızdı. Ailece maddi durumları iyi idi. Temiz giyer, temiz gezerdi. Mahallemizdeki Tahtalı Camiin musalla taşında bazen dama oynarken görürdük. Doktor Sait'in oğlu Orhan'ı yenemezdi. Çalışkan ve zeki idi. Liseyi bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi.* Aynı yazısındaki; *Süleyman, içe dönük ve çok dalgın bir kişiliğe sahipti*¹ ibaresi de onun şair mizacının ipuçlarını vermesi bakımından kayda değerdir. Ailenin Alevi-Bektaş geleneğinden gelmesi de onun bu şiir zevkini besleyen önemli bir kaynaktır. Yine 1947 yılında Sıtkı Arpacı'nın kurduğu Elazığ Turizm Derneği ve daha sonra Elazığlı halk bilimi araştırmacısı Avukat Fikret Memişoğlu'nun yaptığı çalışmaların bu dönemin bütün insanları üzerinde olduğu gibi; Süleyman Bektaş'ın dünyasında da önemli bir etkisi vardır. Kısacası bu dönemde Elazığ ilinde çok canlı ve hareketli bir kültür muhiti bulunmaktadır. 15. 06. 1948 tarihinde girdiği sınavları başararak Elazığ Lisesi'nden iyi derece ile mezun olur. 11 Kasım 1949 tarihinde ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydını yaptırdığını görmekteyiz. İstanbul, gerek hayat tarzı ve gerekse sanat muhiti itibarıyla onun için ilgi çekici bir yerdir. 1950'li yıllar Garip şiirinin sorgulandığı ve sanat muhitinde yeni arayışların başladığı bir dönemdir. Zaten çok geçmeden de İkinci Yeni şiiri gündemini oluşturacaktır. Garip şiirinin bıraktığı boşluğu İkinci Yeni doldurur. Hukuk Fakültesi'nde okuyan Süleyman Bektaş, yeni bir muhitte deli dolu bir hayat yaşamaya başlar ve ne yazık ki hukuk fakültesinde üçüncü sınıfta bırakır. Bundan sonra Elazığ ve Bursa arasında mekik dokuyacaktır.

İlk dönem şiir zevki daha çok okuma notları şeklindedir. Okuma notları arasında Fuzuli, Baki, Seyit Nesimi, Pir Sultan Aptal, Tevfik Fikret, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'i görmekteyiz. Daha sonrabatı şiirine yönelmiş ve İsmi saydığımız yerli kaynakların yanı sıra Paul Eluard'ın *Şiirleri*, Federico Garcia Lorca'dan *Seçme Şiirler*, Konstantin Kavafis'in *Şehir* ve Macar Şairi Attila Jozsef'in *Yedinci Adam* şiirlerinin Cevat Çapan tarafından yapılmış çevirileriyle *Bulgar Şiir Antolojisi* ve bir dizi yerli ve yabancı aşk şiirlerini evrak-ı metrukesi içerisinde görmekteyiz. Şiirlerini Hürriyet Kelebek, Cumhuriyet Gazetesi, Varlık, Türk Dili ve

Hisar dergilerinde yayınlamıştır. 1970’li yılların başında Ümit Yaşar Oğuzcan’la mektuplaşarak 1972 yılından itibaren *Hürriyet* gazetesine ilaveten çıkarılan *Hürriyet Kelebek*’in *Şiir Köşesi* ve *Bir Bizden İki Sizden* köşeleriyle *Hürriyet Pazar* ekinde arka arkaya şiirler yayınlamaya başlar. *Hürriyet Kelebek*’in 8 Ocak 1974 tarihinde açtığı birinciye bin liralık ödüllü *İnönü Şiir Yarışması*’na katılan Süleyman Bektaş’ı, Ümit Yaşar Oğuzcan, Doğan Hızlan ve Yalçın Bingöl’den oluşan jüri, *İki Yıldız*² isimli şiiriyle 6450 şiir arasından birinciliğe layık görür(**Özcan 2008,s....**).

İki Yıldız

İki yıldız doğdu
İnancın mor-pembe göklerinde
Biri Kocatepe’de,
Birisi İnönü’de

İki yıldız doğdu
Avuç avuç kağnıların içinde
Biri tümüne eş
Biri tümüne kardeş

İki yıldız doğdu
Gecenin ötesinde
Birinin elleri Akdeniz’de
Birinin gözleri İzmir’de

Ve iki yıldız ışıyacak
Bir daha bütün
Bir daha parlak
Biri düşüncenin rüzgârgüllerinde
Birisi yiğit türkülerinde

Süleyman Bektaş’ın şiirlerinde modern bir şiirde olması gereken bütün özellikleri görmekteyiz. Döneminin en yaygın şiir hareketlerinden birisi olan İkinci Yeni tarzından etkilenmemiştir. Çok rahat bir söyleyişi vardır. Kendisine ait özgün bir imge düzeni vardır. Yerel kültürü aşarak ulusal düzeyde bir şiir kültürüyle yazmıştır. Süleyman Bektaş, şiirin dışında herhangi bir edebi türle eser vermemiştir. Yaşadığı süre içerisinde *Acı Şölen* isimli bir şiir kitabı yayımlamıştır.

Bunun dışında *Hisar*, *Varlık*, *Hürriyet Kelebek*, *Hürriyet Pazar Eki* ve *Cumhuriyet Dergilerinde* şiirler yayınlamıştır. Yayınlamadığı şiirlerini dosyalar halinde adlandırarak arşivlemiştir. Eserleri: **1.** *Acı Şölen*, *Hilal Matbaası*, Elazığ: 1972, **2.** *Bahar Ezgileri* (1970-1975), **3.** *Dört Boyutlu Sevdadır Yaşamak* (1971-1990), **4.** *Kuşluktaki Ölü* (1973-1986), **5.** *Bengi Mevsimi Hüzün İnsanın-Bursa* (1989), **6.** *Hüzünlü Şarkılar (Şarkı Sözleri)* 1982, Elazığ-Bursa.

Cenani Dökmeci (1927-1981), Elazığ'da dünyaya gelmiştir. Babası, Harput'un yerlisi Zinnuri zâdelerden şehrin ilk dökmeci ustası Hacı Mehmet Efendi, annesi Harputlu Hacı Yusuf oğullarından Hacı Seher Hanımdır. 1945 yılında Elazığ Lisesini bitirerek, sonrasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini kazanan şair, maddi nedenlerle fakülteyi yarıda bırakarak Elazığ'a dönmüş ve Elazığ Bakırcılar Çarşısında babasının yürüttüğü mesleği sürdürmeye devam etmiştir. *Fikret Memişoğlu'nun çıkardığı Yeni Fırat Dergisi* yazı işleri müdürlüğünü üstlenerek şiir türünde arka arkaya örnek eserler vermiştir. Bu tarihten itibaren *Ufkum*, *Harput yollarında* gibi kitaplarda, *Turan*, *Elazığ Gazetesi* gibi gazetelerde; *Yeni Fırat* ve *Mehmet Çınarlı*'yla tanıştıktan sonra da *Hisar Dergisinde* şiirlerini yayınlamıştır. Dökmeci, şair olmasının yanında, sanatın birçok dalında eser vermeye çalışan çok yönlü bir sanatçıdır. *Türk Sanat Müziği'nin birçok makamına hâkim, akardeon ve mızık*a gibi enstrümanları çalabilen, ressam; aynı zamanda heykeltıraş ve iyi bir rölyef sanatkârıdır (Özcan 2018, s. 18). Şiirleri, modern öğeler içeren özelliklere sahiptir. Koşma, Semai, Destan, Mani, serbest ve karışık düzenli nazım şekillerinde şiirler yazmıştır. Ressam kişiliğinden kaynaklanan zengin bir imaj kültürü vardır. Şiirlerini hece vezni ve serbest tarzda yazmıştır. Milli romantik duyarlığı olan bir şairdir. Şiirlerini kitaplaştıramamıştır. Yerel kültürü aşan ulusal ölçekte şiirler yazmıştır. Şiirlerini, öğrencimiz Muhammet Özcan, Cenani Dökmeci üzerine yaptığı yüksek lisans tezinde derleyerek kitaba dönüştürmüştür. Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Çınarlı, Süleyman Bektaş, Fikret Memişoğlu, İshak Sunguroğlu onun şiirlerini besleyen önemli kaynaklar arasındadır.

YUNUSLAYIN

Yola düşmek kolay değil,
Bu kervanda neler gördüm.
Bu toya bu yük tay değil,
Yorulanda neler gördüm.
(...)
Bağlar misali bozulup,
Öz şarap oldum ezilip,
Bismillâh ile yazılıp,
Gör, Kuran'da neler gördüm.

Cenani der: Âşık Yunus,
Yoluma nur saçan fanus.

Sual etme, dil bağla sus!

Bu zindanda neler gördüm.

Yine Elazığ'ın önemli şairlerinden birisi olan ve daha çok yerel ağızla usta işi şiirler yazan Şeref Tan'ın şiir kültüründe de önemli bir etkisinin olduğunu biliyoruz. **Şeref Tan, 1937-1995**), yılında Elazığ'ın şimdiki adı Yurtbaşı olan Hoğu köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokulu bitirdikten sonra Erzurum Yapı Enstitüsü imtihanlarını kazanır. Böylece gurbet acısıyla ilk kez Erzurum'da tanışır. Daha sonra İzmir, Diyarbakır, Zonguldak, Denizli illerinde pratik sanat okulu öğretmenliği ve idareciliği yaparak 1982 yılında emekli olup memleketi Elazığ'a yerleşmiştir.

Emeklilik sonrası Elazığ'daki kültürel faaliyetlerin öncülüğünü yaparak arkadaşlarıyla birlikte Yeni Çağ gazetesini çıkarmaya başlar. 1992-1993 yıllarında birkaç arkadaşıyla birlikte Fırat Şiir Akşamlarını organize eder. Fırat Şiir Akşamları 1995 yılından itibaren Hazar Şiir Akşamları adıyla günümüze kadar her yıl düzenlenmektedir. Şeref Tan, şiirlerini Elazığ'ın kültür tarihi bakımından önemli olan Turan, Yeni Çağ, Uluova, Nurhak ve Fırat gazetelerinde yayınlamakla kalmaz; aynı zamanda, Fırat Havzası Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığını da yürüterek Elazığ'ın basın hayatına önemli katkılarda bulunur. Bu güçlü şair, 28 Kasım 1995 tarihinde ani bir rahatsızlık sonucu vefat etmiştir.

Şeref Tan, Harput şairleri içerisinde yetiştiği coğrafyayla sıkı bağları olan ender şairlerden birisidir. Uzun yıllar gurbette kalması bu güçlü şairin yaşadığı coğrafyaya çok güçlü bağlarla bağlanmasına yol açmıştır. Şiirlerinde etkili olan isimler Elazığ Yeni Fırat dergisini çıkaran Fikret Memişoğlu, destan şairi Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu ve Elmas Yıldırımdır. Elmas Yıldırım, gerek Şeref Tan'ın gerekse Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun etkilendikleri en önemli isimdir. Onun Hüseyin Cavit, Ziya Gökalp ve Hüseyin Nihal Adsız etkisiyle yazdığı şiirleriyle Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu ve Şeref Tan'ın şiirleri karşılaştırıldığı takdirde bu etkilenmenin bütün yönleriyle açığa çıkarılacağına inanmaktayız. Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, bu etkilenmeyle milli romantik duyarlığa yönelmiş ve Türkiye Türkçesinin İstanbul ağzını kullanmıştır. Şeref Tan ise milli romantik duyarlığı mahalli söyleyişle birleştirmeyi tercih etmiştir. Şeref Tan'ın bu tavrında, Elazığ'dan uzakta yaşamasının ve Fikret Memişoğlu'nun tesirinin önemli bir rolü vardır. Harput ağzına ait özellikler, onun şiir iklimine en tabii halleriyle girmektedir. Şair, söylem biçimini Harput ağız özellikleriyle o kadar başarılı bir biçimde kaynaştırmıştır ki bir bakıma bu tür söylem biçimi, onun şiirinin olmazsa olmazı haline gelmiştir.

SİSLER ARASINDA

Ağız, burun бүрүklenmiş, oyalı çit başında,

Saçlar dögi, topbuğunu, galem oynigaşında

Müşabağınasında son olarak gördüğüm

Gül üstünde çiğ tanesi dökülen gözyaşında

(1997: 11)

Harput ağzının bin yıllık ahengi, kullanılan kelimeler aracılığıyla şiirin ses kâinatında hükmünü sürdürmektedir. Gerek anlam gerekse ses düzeni bakımından birbirleriyle uyum içerisinde olan

bu mısralarda yöresel ağzın başarılı bir biçimde yerel imajlar oluşturma yeteneği sergilenmektedir.

Jaymes Joyce, *Ulysses* isimli eseri içinbugün genel bir ibare haline gelen çok güzel bir cümle kullanmaktadır: “Bir gün Dublin yıkıldığında bu kitaba bakılarak yeniden kurulmasını istedim.” Harput ikliminde bu görevi üstlenecek iki önemli kitap bulunmaktadır. Bunlardan birincisi İshak Sunguroğlu’nun*Harput Yollarında* isimli eseri ki yazar bu işi nesirle yapmayı tercih etmiştir. İkincisi ise Şeref Tan’ın *Hadi Harput’a Gidek* isimli şiir kitabıdır. Şeref Tan, bu işi şiirle yapmayı denemekle daha zor olanı tercih etmiştir. Onun büyüklüğü de buradan geliyor.

SONUÇ

Bir kültür merkezi olan Harput’un (Elazığ)Türk kültürü içerisinde özel bir yeri vardır. Harput insanı, kaynak ve çeşitlilik itibarıyla çok zengin olan Harput folklorunu günümüze taşımasını başarmıştır. Harput ve yöresinde bugün çok canlı bir kültürel hayat vardır. Klasik müziği, türküleri, efsaneleri, manileri, ninnileri, halk oyunları ile Türk kültürüne sürekli katkıda bulunmaktadır. Böyle bir ortam içerisinde yaşayan Harput/Elazığ yöresi insanının karakterinin oluşumunda bu kültürün baskın bir öge olduğunu görmekteyiz. Harput kültürü, anlatma ve uygulama eylemleriyle geçmiş ve şimdi arasında bağlantılar kurarak bir kültürel kriz ve boşluk olmasına müsaade etmemiştir. İshak Sunguroğlu, Fikret Memişoğlu, Mustafa Turan, M. Naci Onur, Naci Sönmez, Lokman Tasalı, Nihat Gazezoğlu, Şemsettin Taşbilek, Bünyamin Eroğlu, Şener Bulut ve yukarıda ismini saydığımız ve sayamadığımız bir dizi güzel insan bu kültürün geleceğe taşınması adına önemli görevler yapmışlardır.

Harput kültürü, bu coğrafyanın varoluşunda etkili olan Fırat ve Murat nehirleri gibi Harput insanının manevi iklimini sulamaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Aras, Enver (2007). Hazar’dan Hazar’a Elmas Yıldırım, Elazığ: Manas Yayınları
- Onur, M. Naci (2013). Harputlu DîvânŞâirleri, Elazığ: Manas Yayınları
- Onur, M. Naci (2017). Av. Fikret Memişoğlu Hayatı, Şiirleri ve Hakkında Yazılanlar, Elazığ: Manas Yayınları
- Özcan, Tarık (2014), Şâir ve Şölen Süleyman Bektaş, Elazığ Manas Yayınları
- Özcan Muhammet (2018), Cenani Dökmeci Sanatı, Şiirleri ve Şahsiyeti, İstanbul: Hiperyayın
- Sunguroğlu, İshak (1959). Harput Yollarında, C.2. İstanbul: Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları
- Taşbilek, Şemsettin (2012). Elazığ Müzik Kültürü II, Bursa: Başarı Dergisi Yayınları
- Yılmaz, Arif (2000). Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu Hayatı ve Şiir Sanatı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları
- web.firat.edu.tr/Harput